

El general Ríos Capapé, un peix gros controvertit

El militar més il·lustre i ben plantat de Figueres, Joaquín Ríos Capapé, va ser un dels generals recompensats per Franco amb el grau de tinent general. Com molts altres africanistes, participà en activitats il·lícites. A València va ser conegut com el Chulo que Castiga. El seu exemple posa de manifest que els generals franquistes eren ambiciosos i que transgredien la norma que prohibia als homes d'uniforme exercir una altra professió.

Text > **JOSEP CLARA**, professor titular d'història contemporània a la Universitat de Girona

Era fill de militar i va néixer a Figueres, al castell de Sant Ferran, el dia 2 de juliol de 1898. Ingressà a l'Acadèmia d'Infanteria de Toledo el 1912. Entre els condeixebles que van formar la dinovena promoció del centre de formació militar hi havia el també figuerenc José Maestu Fernández, el gironí Juan Bordonado Chapela i el palamosí Vicente Debesa Campos, tots amb cognoms no catalans. Un altre company d'estudis seu va ser el futur general

i ministre de l'Exèrcit, José Enrique Varela Iglesias (San Fernando, Cadis, 1891 - Tànger, 1951).

En la carrera de la milícia, el nostre personatge va assolir, successivament, tots els graus dels guerrers distingits per l'antiguitat i els mèrits adquirits: segon tinent (1915), primer tinent (1917), capità (1922), comandant (1925), tinent coronel (1936), coronel (1937), general de brigada (1941), general de divisió (1943) i tinent general (1952).

L'any 1924 formà família amb Elena Alegret Subirana, de Figueres, i va tenir un fill, Joaquín, traspassat a València el 2016, que estudià la carrera d'advocat i es va situar al capdavant de la Delegació Provincial del Ministeri d'Informació i Turisme a València.

Un facciós de primera

Africanista durant una bona colla d'anys, Ríos Capapé va intervenir en la Guerra del Rif i s'implicà directament en la conspiració contra la Segona Re-

>> *El castell de Sant Ferran de Figueres, on va néixer Ríos Capapé, en una imatge captada el 1989. (Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. LLUÍS VILARDELL.)*

AYER FALLECIO EL TENIENTE GENERAL RÍOS CAPAPÉ

Era director de la Escuela Superior del Ejército

Ayer por la tarde falleció en Madrid el teniente general don Joaquín Ríos Capapé, que estaba enfermo desde hace algún tiempo. Hoy, a las cinco de la tarde, se oficiará una misa de *corpore insepulto* en la Escuela Superior del Ejército. A las seis partirá la comitiva del entierro hacia Figueras (Gerona), donde el ilustre soldado recibirá cristiana sepultura.

Don Joaquín Ríos Capapé había nacido el 2 de julio de 1898 en el castillo de Figueras (Cataluña), a cuya guarnición pertenecía su padre, a la sazón comandante de Infantería. Ingresó en la Academia de Infantería en 1912, y pasó la mayor parte de su vida militar en África, sirviendo en distintos batallones de Infantería y Cazadores, en la Legión y, por último, en el grupo de Regulares de Alhucemas. El 16 de julio de 1936 inició el Movimiento Nacional en su circunscripción de Torres de Alcalá (Rif), dirigiéndose a Alhucemas por orden del jefe de las Intervenciones Militares de Marruecos, general Bautista Sánchez, que dio la orden del Alzamiento. Formó parte del Ejército que mandó el Capitán a la Península en los primeros días de la guerra, y tomó parte, al frente de los Regulares, en numerosas operaciones bélicas.

>> Notícia de la mort de Ríos a l'ABC del 21 de juny de 1963. (Font: ARXIU DE JOSEP CLARA)

pública. Essent comandant, va manar la primera unitat que se sollevà, el juliol de 1936, en territori colonial del Marroc. Al davant d'un *tabor* de forces regulars indígenes, el dia 16 partí de Vila Jordana i va complir, de nit, l'ordre il·legal d'arribar fins a les portes de Melilla. Allò va ser, en efecte, la primera espurna de l'alçament facciós.

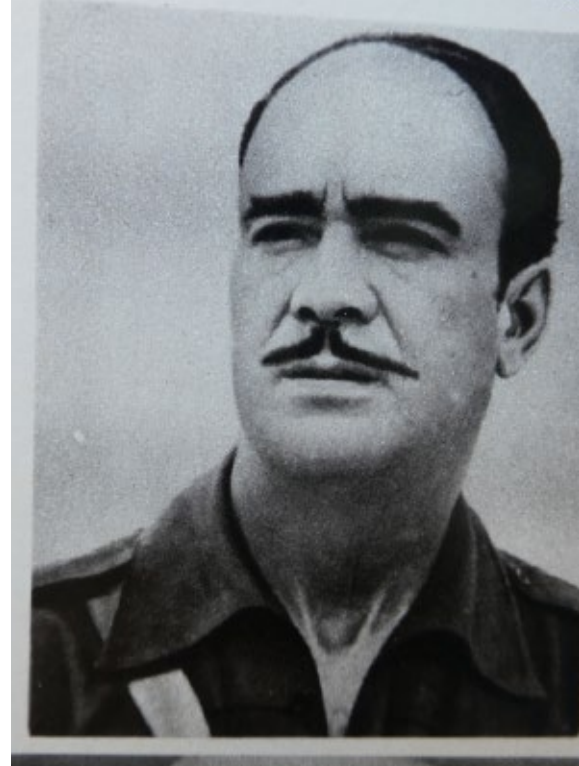
Ja al centre d'operacions peninsulars, destacà a la Ciutat Universitària de Madrid. Allí, en el front de la Guerra Civil, posà a prova els visitants, com explica Dionisio Ridruejo: «El coronel Ríos Capapé, que manda-

>> Dues dones berbers durant l'ocupació espanyola a la Guerra del Rif. (Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI.)

En la carrera de la milícia, va assolir, successivament, tots els graus dels guerrers distingits per l'antiguitat i els mèrits adquirits

ba aquel puesto avanzado, tenía por costumbre probar los nervios de los visitantes con una broma de cuidado. Un puentecito de acceso al recinto de su mando estaba, naturalmente, enfilado por las máquinas enemigas. Ríos, aquel gigantón, se divertía en parar a sus acompañantes en medio del puente y extender la mano explicándoles, sin moverse, dónde estaban unas y otras posiciones. El que no sabía aguantar se convertía en el hazmerreír de todos».

Felipe Ximénez de Sandoval va descriure'l, hagiogràficament, com a «macizo y alto como una torre, bronceado de voz y de tez, alternativamente tempestuoso y sereno, de fenomenal valor en el combate y de singular ternura con el soldado». No diu que fos germanòfil. Altrament, les memòries del tinent general Rafael Latorre Roca (Saragossa, 1880 - Logronyo, 1968), publicades el 2019 per Jaume Claret (*Ganar la guerra, perder la paz*), aple-

>> Ríos Capapé, fill predilecte de Figueras. (Font: ARXIU DE JOSEP CLARA)

guen evidències de la corrupció generalitzada que hi va haver dins l'exèrcit de Franco i un dels protagonistes és, justament, el nostre Ríos Capapé.

Latorre Roca, militar del mateix bàndol, no dubta a tractar-lo de covard: «No posee la Laureada y cuantas veces solicitó la Medalla Militar se le echó abajo, y a coro dicen sin la menor reserva los generales Delgado Serrano y Bartomeu, entre otros, que declararon en contra de su concesión por cobarde, todo esto militarmente considerado».

Un estraperlista privilegiat

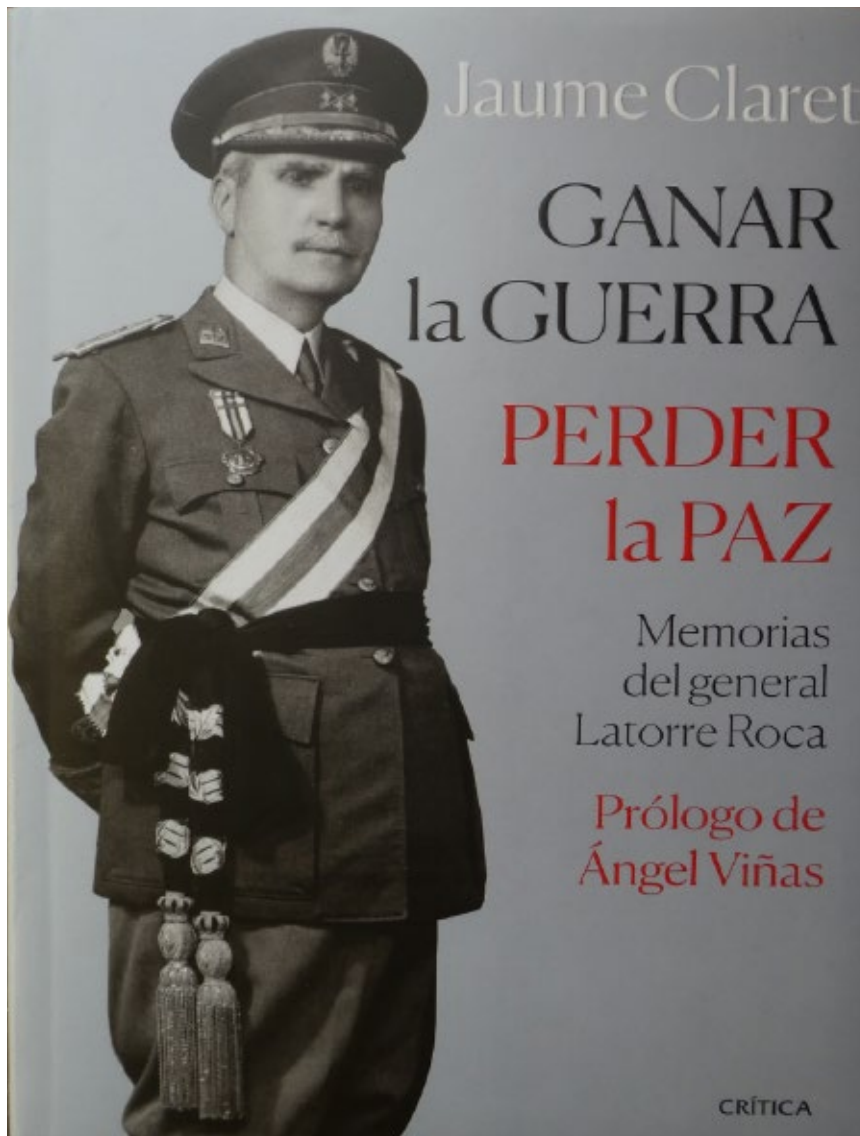
Així mateix, Latorre retrata Ríos Capapé com a traficant de begudes i altres productes, i estraperlista privilegiat:

Latorre Roca el retrata com a traficant de begudes i altres productes, i estraperlista privilegiat

«No es ningún moralista, ya que en Madrid posee un bar al principio de la Gran Vía, en el que la ginebra, whisky y demás bebidas de precio las introduce desde Tánger a España personalmente en sus muchos viajes o endosa cajas a los aviadores con dichas bebidas, cafés, habanos, etc., entre otros artículos, para que en vuelo las introduzcan en Madrid de matute, tanto de aduanas como municipal y... porte pagado. Y en ese bar, que frecuenta lo que hemos dado en llamar sociedad madrileña, su mujer se dedicaba a vender o proporcionar vales de gasolina (¿de dónde procedían?) de estraperlo, por lo que trasladada la denuncia que se presentó al director general de Timbre y Monopolios, se ordenó por el mismo la instrucción del correspondiente expediente de defraudación (es noticia directa del director citado que llevó personalmente el asunto); pero, a cortarlo se concitaron todas las potestades, y el propio interesado rogó y suplicó insistentemente al director, Fernando Roldán, coronel de Artillería, para cortar el asunto, y la justicia y falta de autoridad quedaron, una vez más, burladas y escarnecidas cuando se trata de un pez gordo, con gran escándalo y dura crítica, pero ahí me las den todas».

D'altra banda, li dedica qualificatius poc grats i planteja, finalment, un interrogant inquietant: «De sus tropas se ocupa poco o nada, ya que toda su vida, y a diario, se desarrolla en Tánger con designios y objetivos que se desconocen y alardea de trato de favor entre el elemento femenino *non santo*, juega grandes cantidades en el círculo hebreo y también al póker con la señora de Orgaz en Tetuán, tiene consejos de administración y ni siquiera es rumboso con el dinero ajeno. ¿De

>> El general Latorre Roca denuncia la corrupció institucionalitzada a l'exèrcit.
(Font: ARXIU DE JOSEP CLARA)

dónde salen las misas? Él no tuvo y su mujer retuvo unos miles de duros, pocos, por herencia».

L'historiador Ángel Viñas, que ha resseguit l'altra cara del general Franco i la manera com el Caudillo es va fer milionari, apunta que la corrupció institucionalitzada era un costum molt arrelat al Marroc i que els militars africanistes hi estaven involu-

Franco coneixia el tarannà del seu amic Ríos Capapé i li tolerà aquest comportament

>> Ríos Capapé quan era comandant.
(Font: ARXIU DE JOSEP CLARA)

>> Militars a cavall en un dels campaments espanyols a la Guerra del Marroc. (Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI.)

crats. I afegeix: «A medida que se ascendía en el escalafón militar las ventajas se multiplicaban y cabía tener acceso a privilegios que resultaban tan inalcanzables para la mayor parte de la población como los míticos pollos asados de los nada eróticos sueños de Carpanta».

A diferència d'altres figuerencs d'ocasió, Ríos Capapé va mantenir vincles familiars i afectius amb la població natal

Premiat per Franco

Si Joaquín Ríos va enriquir-se amb activitats il·lícites sense que ningú no li digués res, els mèrits contrets amb el règim franquista li reportaren la recompensa en l'escalada professional. Latorre afirma que «ascendió saltándose a la torera a muchos mejores», gràcies als seus protectors (Francisco Franco i Luis Orgaz), i conclou: «Escándalo, escándalo, escándalo». Així, entre els anys 1951 i 1962, Ríos va poder ser com una mena de virrei: capità general de les regions IX (Granada, 1951), VII (Valladolid, 1952) i III (València, 1953-1962). La darrera destinació que obtingué va ser la de director de l'Escola Superior de l'Exèrcit.

Franco coneixia el tarannà del seu amic Ríos Capapé i li va tolerar aquest comportament. El va definir, en un sentit expansiu, quan comentà al seu

cosí, Francisco Franco Salgado-Araujo: «¡A Ríos le echaban mujeres guapas y ya le tenían contento!». Però no va agradar-li gens que, el febrer de 1955, li enviés una nota informativa amb les opinions contràries al príncep Joan Carles de Borbó com a possible successor, pronunciades pel director de la revista *Alcalá* en el decurs d'un acte falangista. I comentà: «Al capitán general lo que debe interesarle es la información de los asuntos militares, de todo lo que se relacione con el Ejército debe estar informado, pero no meterse en asuntos que no son de su jurisdicción, donde policías oficiosos dicen lo que les da la gana».

A diferència d'altres figuerencs d'ocasió, Ríos Capapé va mantenir vincles familiars i afectius amb la població natal que, l'any 1939, va declarar-lo fill predilecte. Va morir a Madrid l'any 1963, i va demanar que el sepullessin a la ciutat empordanesa. Resseguint-ne la biografia, tanmateix, hom ratifica allò que va recordar Raymond Aron: «No és veritat que la possessió dels mitjans de producció sigui la font única de poder. La relació és més aviat a la inversa, en el cas de les elits militars o violentes: aquestes darreres s'apoderen primerament del poder, i després, adquireixen la riquesa». Pàtria i patrimoni particular no són, en aquest cas, conceptes incompatibles.

>> Ríos Capapé a l'àlbum de la dinovena promoció del centre de formació militar.

(Font: ARXIU DE JOSEP CLARA)